Diskretne strukture

Četrti sklop izročkov

Fakulteta za računalništvo in informatiko
Univerza v Ljubljani

29. oktober 2021

Prvi pomožni sklep: pogojni sklep

Kadar osnovna pravila sklepanja ne zadoščajo za dokaz pravilnosti sklepa, si pomagamo še z enim od treh pomožnih sklepov, ki jih bomo spoznali v nadaljevanju. Sprva pogojni sklep.

Pogojni sklep (PS) uporabljamo, kadar ima zaključek sklepa obliko implikacije, tj. $B \Rightarrow C$.

Trditev

Sklep

$$A_1, A_2, \ldots, A_k \models B \Rightarrow C \tag{1}$$

je pravilen natanko tedaj, ko je pravilen sklep

$$A_1, A_2, \ldots, A_k, B \models C. \tag{2}$$

Z besedami lahko zgornjo trditev povemo takole: Če je v zaključku sklepa implikacija $B \Rightarrow C$, potem tvorimo nov sklep tako, da:

- Izjavni izraz B dodamo med predpostavke, zaključek pa spremenimo v C.
- Prvotni sklep je pravilen, če in samo če je pravilen novi sklep.

Utemeljitev pravilnosti zadnje trditve.

- V izjavnih izrazih $A_1, \dots, A_k, B, C$ nastopajo spremenljivke $p, q, r, \dots$.
- Sklep (1) je nepravilen, če in samo če obstaja nabor vrednosti spremenljivk, tako da je $A_1 = A_2 = \dots = A_k = 1$ in $(B \Rightarrow C) = 0$. Izraz $B \Rightarrow C$ pa ima vrednost 0, če in samo če je $B = 1$ in $C = 0$.
- Sklep (2) je nepravilen, če in samo če obstaja nabor vrednosti spremenljivk, tako da je $A_1 = A_2 = \dots = A_k = B = 1$ in $C = 0$.
- Torej sta sklepa (1) in (2) res nepravilna pri natanko istih vrednostih spremenljivk. To pa ravno trdi trditev, ki jo dokazujemo.

$\square$

Cilj uporabe PS je, da sklep (2) postane lažji za obravnavo kot sklep (1). Morda pravilnosti sklepa (1) nismo mogli dokazati z uporabo osnovnih pravil sklepanja, pravilnost sklepa (2) pa bomo lažje dokazali.

Zgled uporabe pogojnega sklepa

Primer

Pokaži, da iz predpostavk $p \Rightarrow q \vee r$ in $\neg r$ logično sledi zaključek $p \Rightarrow q$.

1.	$p \Rightarrow q \vee r$	*predpostavka*
2.	$\neg r$	*predpostavka*
3.1.	p	*predpostavka PS*
3.2.	$q \vee r$	*MP(1,3.1)*
3.3.	q	*DS(3.2,2)*
3.	$p \Rightarrow q$	*PS(3.1,3.3)*

Zgled napačne uporabe pogojnega sklepa

Primer

Pokaži, da iz predpostavk $p \Rightarrow q \vee r$ in $\neg r$ logično sledi zaključek q.

1.	$p \Rightarrow q \vee r$	*predpostavka*
2.	$\neg r$	*predpostavka*
3.1.	$\quad p$	*predpostavka PS*
3.2.	$\quad q \vee r$	*MP(1,3.1)*
3.3.	$\quad q$	*DS(3.2,2)*
3.	$p \Rightarrow q$	*PS(3.1,3.3)*
4.	q	*DS(2,3.2)*

Sklep je napačen, saj je nabor vrednosti $p \sim q \sim r \sim 0$ protiprimer.

Po zaključku pogojnega sklepa, ne smemo uporabljati zamaknjenih vrstic.

Drugi pomožni sklep: sklep s protislovjem

Sklep s protislovjem (RA) lahko uporabljamo kadarkoli.

Trditev

Sklep

$$A_1, A_2, \ldots, A_k \models B \tag{3}$$

je pravilen natanko tedaj, ko je pravilen sklep

$$A_1, A_2, \ldots, A_k, \neg B \models 0. \tag{4}$$

Dokaz.

- V izjavnih izrazih $A_1, \ldots, A_k, B$ nastopajo spremenljivke $p, q, r, \ldots$.
- Sklep (3) je nepravilen, če in samo če obstaja nabor vrednosti spremenljivk, tako da je $A_1 = A_2 = \ldots = A_k = 1$ in $B = 0$.
- Sklep (4) je nepravilen, če in samo če obstaja nabor vrednosti spremenljivk, tako da je $A_1 = A_2 = \ldots = A_k = \neg B = 1$. Izraz $\neg B$ pa ima vrednost 1, če in samo če je $B = 0$.
- Torej sta sklepa (3) in (4) res nepravilna pri natanko istih vrednostih spremenljivk. To pa ravno trdi trditev, ki jo dokazujemo. □

Zgled uporabe sklepa s protislovjem

Primer

Pokaži, da iz $p \Rightarrow \neg(q \Rightarrow r)$, $s \land q \Rightarrow r$ in s sledi $\neg p$.

1.	$p \Rightarrow \neg(q \Rightarrow r)$	predpostavka
2.	$s \land q \Rightarrow r$	predpostavka
3.	s	predpostavka
4.1.	$\quad \neg\neg p$	predpostavka RA
4.2.	$\quad p$	$\sim$4.1
4.3.	$\quad \neg(q \Rightarrow r)$	MP(1,4.2)
4.4.	$\quad q \land \neg r$	$\sim$4.3
4.5.	$\quad q$	Po(4.4)
4.6.	$\quad \neg r$	Po(4.4)
4.7.	$\quad s \land q$	Zd(3,4.5)
4.8.	$\quad r$	MP(2,4.7)
4.9.	$\quad r \land \neg r \sim 0$	Zd(4.8,4.6)
4.	$\neg p$	RA(4.1,4.9)

Tretji pomožni sklep: analiza primerov

Analizo primerov (AP) lahko uporabljamo, kadar ima ena od predpostavk obliko disjunkcije.

Trditev

Sklep

$$A_1, A_2, \ldots, A_k, B_1 \vee B_2 \models C \tag{5}$$

je pravilen natanko tedaj, ko sta pravilna sklepa

$$A_1, A_2, \ldots, A_k, B_1 \models C \tag{6}$$

in

$$A_1, A_2, \ldots, A_k, B_2 \models C. \tag{7}$$

Dokaz.

- V izjavnih izrazih $A_1, \ldots, A_k, B_1, B_2, C$ nastopajo spremenljivke $p, q, r, \ldots$.
- Sklep (5) je nepravilen, če in samo če obstaja nabor vrednosti spremenljivk, tako da je $A_1 = A_2 = \ldots = A_k = (B_1 \vee B_2) = 1$ in $C = 0$. Izraz $B_1 \vee B_2$ pa ima vrednost 1, če in samo če ima B_1 vrednost 1 ali pa ima B_2 vrednost 1.
- Vsaj eden od sklepov (6) in (7) ni pravilen, če in samo če obstaja nabor vrednosti spremenljivk, tako da je $A_1 = A_2 = \ldots = A_k = 1$, $C = 0$ in ima vsaj eden od izrazov B_1, B_2 vrednost 1.
- Torej je sklep (5) nepravilen, če in samo če je vsaj eden izmed sklepov (6) in (7) nepravilen. To pa ravno trdi trditev, ki jo dokazujemo. $\square$

$\square$

Zgled uporabe sklepa z analizo primerov

Primer

Pokaži, da iz $p \Rightarrow \neg(q \Rightarrow r)$, $\neg(s \wedge q) \vee r$ *in* s *sledi* $\neg p$.

1.	$p \Rightarrow \neg(q \Rightarrow r)$	*predpostavka*
2.	$\neg(s \wedge q) \vee r$	*predpostavka*
3.	s	*predpostavka*
4.1.1.	$\neg(s \wedge q)$	*predpostavka* AP_1
4.1.2.	$\neg s \vee \neg q$	$\sim$*4.1.1*
4.1.3.	$\neg q$	*DS(3,4.1.2)*
4.1.4.	$p \Rightarrow \neg(\neg q \vee r)$	$\sim$*1*
4.1.5.	$\neg q \vee r$	*Pr(4.1.3)*
4.1.6.	$\neg p$	*MT(4.1.4,4.1.5)*
4.2.1.	r	*predpostavka* AP_2
4.2.2.	$p \Rightarrow \neg(\neg q \vee r)$	$\sim$*1*
4.2.3.	$\neg q \vee r$	*Pr(4.2.2)*
4.2.4.	$\neg p$	*MT(4.2.2,4.2.3)*
4.	$\neg p$	*AP(2,4.1,4.2)*

Poglavje 2

Predikatni račun

Zakaj predikatni račun?

- *Izjavni račun (IR)* se ukvarja s *trditvami* in *povezavo med njimi*. Glavno vprašanje IR je:

  Ali iz resničnosti trditev, ki so zapisane v predpostavkah, sledi resničnost trditev, ki so zapisane v zaključku sklepa?

- *Predikatni račun (PR)* pa se bo ukvarjal z *elementi neke množice*, njihovimi *lastnostmi* in *povezave med njimi*.

- Glavna razlika PR v primerjavi z IR je ta, da v PR:
  - Izberemo *področje pogovora*, tj. množico, iz katere izbiramo elemente.
  - Poleg logičnih veznikov sta dovoljena še *kvantifikatorja* $\forall$ (za vsak element), $\exists$ (obstaja element).

- PR vsebuje kot poseben primer IR.

Zakaj predikatni račun?

- Spodnjega sklepanja ne moremo narediti v izjavnem računu.

Predpostavki:	*Vsi študentje računalništva morajo opraviti predmet diskretne strukture.*
	Jaka je študent računalništva.
Zaključek:	*Jaka mora opraviti predmet diskretne strukture.*

- V izjavnem računu bi lahko naredili naslednje sklepanje:

Predpostavki:	*Če je Jaka študent računalništva, potem mora opraviti predmet diskretne strukture.*
	Jaka je študent računalništva.
Zaključek:	*Jaka mora opraviti predmet diskretne strukture.*

- Toda zgornji sklepanji nimata istega pomena.

Področje pogovora in predikati

Področje pogovora $\mathcal{D}$ je neprazna *množica*. Na primer ljudje, številke, živali.

Predikati so *logične funkcije*, ki za svoje argumente uporabijo elemente področja pogovora. Ko v predikat vstavimo izbrane elemente, dobimo izjavo, ki ima logično vrednost 1 ali 0. To vrednost vrne predikat.

Primer

Področje pogovora: $\mathbb{Z}$.

Predikat: $P(x, y) =$ "$x > y$".

$P(4, 3)$ *pomeni* "$4 > 3$". *Torej ima* $P(4, 3)$ *logično vrednost 1.*

$P(3, 4)$ *pomeni* "$3 > 4$". *Torej ima* $P(3, 4)$ *logično vrednost 0.*

Ne velja $P(x, y) = P(y, x)$.

Predikati

Število argumentov $x_1, \ldots, x_n$ predikata $P(x_1, \ldots, x_n)$ imenujemo *mestnost predikata*.

Trditev

V izbrani interpretaciji:

- *Enomestni predikati ustrezajo lastnostim elementov področja pogovora.*
- *Dvomestni predikati ustrezajo zvezam (tudi relacijam) med elementi področja pogovora.*

Primer

Področje pogovora: $\mathbb{Z}$.

Enomestni predikat: $P(x) =$ "x^2 *je pozitivno število*".

Dvomestni predikat: $P(x, y) =$ "$x > y$".

Kvantifikatorja

Radi bi izrazili trditve oblike:

- *Nekateri* ptiči ne letijo.
- Kvadrat *poljubnega* realnega števila je nenegativno število.
- Na spletu *nihče* ne pozna tvoje identitete.

V ta namen potrebujemo *dva kvantifikatorja*:

$\forall$	*univerzalni kvantifikator*	"Za vsak"
$\exists$	*eksistenčni kvantifikator*	"Obstaja"

Primer

Nekateri ptiči ne letijo.

Področje pogovora $\mathcal{D}$ ... množica ptičev.

Predikat ... $\exists x \in \mathcal{D}$: "x *ne leti.*"

Kvantifikatorja

Primer

Kvadrat poljubnega realnega števila je nenegativno število.

Področje pogovora $\mathcal{D} \ldots$ *množica* $\mathbb{R}$.

Predikat $\ldots \forall x \in \mathbb{R}$: "$x^2 \geq 0.$"

Primer

Na spletu nihče ne pozna tvoje identitete.

Področje pogovora $\mathcal{D} \ldots$ *množica vseh uporabnikov spleta.*

Predikat $\ldots \neg(\exists x \in \mathcal{D}$: "x *pozna tvojo identiteto.*")

Pomen kvantifikatorjev

Naj bo $\mathcal{D}$ področje pogovora.

$\forall x \in \mathcal{D},\ P(x)$ je izjava, ki je resnična natanko takrat, ko imajo vsi elementi iz $\mathcal{D}$ lastnost P. Sicer je neresnična.

$\exists x \in \mathcal{D},\ P(x)$ je izjava, ki je resnična natanko takrat, ko obstaja element iz $\mathcal{D}$, ki ima lastnost P. Sicer je neresnična.

Primer

Naj bo $\mathcal{D} = \{x_1, x_2, \ldots, x_n\}$ končna množica. Potem je

$$\begin{aligned}(\forall x \in \mathcal{D},\ P(x)) &\equiv (P(x_1) \wedge P(x_2) \wedge \ldots \wedge P(x_n)),\\ (\exists x \in \mathcal{D},\ P(x)) &\equiv (P(x_1) \vee P(x_2) \vee \ldots \vee P(x_n)).\end{aligned}$$

Primer

Definiraj ustrezne predikate in zapiši naslednje izjave:

- *Nekateri ljudje so nepošteni.*
- *Noben človek ni pošten.*
- *Vsi ljudje so nepošteni.*

Jezik predikatnega računa

- Naj bo $\mathcal{D}$ področje pogovora. V jeziku predikatnega računa uporabljamo:
  - *spremenljivke* $x, y, z, \ldots$ iz $\mathcal{D}$,
  - *konstante* $a, b, c, \ldots$ iz $\mathcal{D}$,
  - *predikate* $P, Q, R, \ldots$,
  - izjavne veznike $\neg, \wedge, \vee, \Rightarrow, \Leftrightarrow, \ldots$,
  - *kvantifikatorja* $\forall$ in $\exists$ ter
  - oklepaja (in) .
- Spremenljivkam in konstantam pravimo tudi *termi*.
- *Atomi* predikatnega računa so, na primer,

$$P(x), P(a), Q(x, y), Q(a, x), \ldots$$

  Atome dobimo tako, da terme vstavimo v predikate.